

Розділ 11

УДК 37(09) : 001. 891. 5

DOI 10.69842/prof2024.2.11

Світлана ГРИЩЕНКО

Svitlana HRYSHCHENKO

СПЕЦИФІКА ПРОВЕДЕННЯ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

SPECIFICITY OF CONDUCTING A SOCIAL AND PEDAGOGICAL EXPERIMENT

Постановка проблеми. Одним із завдань вітчизняної соціальної педагогіки та соціальної роботи в теорії та практиці є виявлення тих закономірностей, що можуть бути віднайдені за допомогою науково обґрунтованого та проведеного соціально-педагогічного експерименту. Сучасні соціально-педагогічні експериментальні дослідження є складовою теоретико-пізнавальної практики соціальної сфери. Експеримент – одна з сфер соціально-педагогічної практики. Необхідність використання емпіричного методу соціально-педагогічного дослідження актуалізується в сучасних умовах модернізації системи освіти в Україні, завдяки пошуку інновацій в діяльності вітчизняних закладів освіти. Успішному розв'язанню цієї проблеми значною мірою сприяє аналіз методології соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Мета статті (розділу) – проаналізувати специфіку проведення соціально-педагогічного експерименту.

Дослідження специфіки соціально-педагогічного експерименту полягає у створенні спеціальних експериментальних ситуацій для формування заданої якості в процесі соціально-педагогічної діяльності.

Висновки. 1. Основна роль соціально-педагогічного експерименту полягає у встановленні об'єктивно існуючих зв'язків між явищами, тенденцій розвитку соціально-педагогічного процесу. 2. Вимоги до соціально-педагогічного експерименту: точний опис умов експерименту; цілеспрямоване створення певних спонукальних стимул-реакцій у даній ситуації; спостереження за результатами поведінки, що були викликані цими стимул-реакціями або супроводжують їх. 3. Соціально-педагогічний експеримент можна повторювати, відтворювати як з даною групою або даною особою через певний проміжок часу, так і з іншими випробовуваними в інших соціально-педагогічних умовах. 4. Сутність соціально-педагогічного експерименту полягає в тому, що він ставить явище, яке вивчається, у певні соціально-педагогічні умови, створює навмисно організовані ситуації. 5. Специфіка соціально-педагогічного експерименту полягає у створенні спеціальних експериментальних ситуацій для формування заданої якості, у моделюванні соціально-педагогічної діяльності як зразка для соціально-педагогічної практики, у повторенні експерименту в різних умовах. 6. В умовах, коли спеціальні соціально-педагогічні зміни організовуються в експериментальних групах, і не здійснюються в контрольних, з'являється можливість порівняти одержані результати.

Ключові слова: експеримент, соціально-педагогічне дослідження, соціально-педагогічний експеримент, педагогічний експеримент, соціально-педагогічні умови.

Statement of the problem. One of the tasks of domestic social pedagogy and social work in theory and practice is to identify those regularities that can be found with the help of a scientifically based and conducted socio-pedagogical experiment. Modern socio-pedagogical experimental research is a component of the theoretical and cognitive practice of the social sphere. The experiment is one of the spheres of socio-pedagogical practice. The need to use the empirical method of socio-pedagogical research is actualized in the modern conditions of the modernization of the education system in Ukraine, thanks to the search for innovations in the activities of domestic educational institutions. The analysis of the methodology of social pedagogy and social work greatly contributes to the successful solution of this problem.

The purpose of the article (section) is to analyze the specifics of conducting a socio-pedagogical experiment.

The study of the specificity of the socio-pedagogical experiment consists in the creation of special experimental situations for the formation of a given quality in the process of socio-pedagogical activity.

Conclusions. 1. The main role of the socio-pedagogical experiment is to establish objectively existing connections between phenomena, trends in the development of the socio-pedagogical process. 2. Requirements for a socio-

pedagogical experiment: a precise description of the conditions of the experiment; purposeful creation of certain motivating stimulus-reactions in a given situation; observing the results of behavior that were caused by these stimulus-reactions or accompanying them. 3. The socio-pedagogical experiment can be repeated, reproduced both with a given group or a given person after a certain period of time, and with other test subjects in other socio-pedagogical conditions. 4. The essence of the socio-pedagogical experiment is that it places the phenomenon being studied in certain socio-pedagogical conditions, creates deliberately organized situations. 5. The specificity of the socio-pedagogical experiment consists in the creation of special experimental situations for the formation of a given quality, in the modeling of socio-pedagogical activity as a model for socio-pedagogical practice, in repeating the experiment in different conditions. 6. In conditions when special socio-pedagogical changes are organized in experimental groups, and are not carried out in control groups, it becomes possible to compare the obtained results.

Key words: experiment, socio-pedagogical research, socio-pedagogical experiment, pedagogical experiment, socio-pedagogical conditions.

Постановка проблеми. Одним із завдань вітчизняної соціальної педагогіки та соціальної роботи в теорії та практиці є виявлення тих закономірностей, що можуть бути віднайдені за допомогою науково обґрунтованого та проведеного соціально-педагогічного експерименту. Перетворення України в розвинену, самостійну й цивілізовану європейську державу неможливе без реформування системи вищої освіти.

Сучасні соціально-педагогічні експериментальні дослідження мають у науці важливе значення. Адже вони є складовою теоретико-пізнавальної практики соціальної сфери. Експеримент – одна з сфер соціально-педагогічної практики. Необхідність використання емпіричного методу соціально-педагогічного дослідження актуалізується в сучасних умовах модернізації системи освіти в Україні, завдяки пошуку інновацій в діяльності вітчизняних закладів освіти. Успішному розв'язанню цієї проблеми значною мірою сприяє аналіз методології соціальної педагогіки і соціальної роботи.

Аналіз останніх досліджень. Вивченню концептуальних проблем педагогічних досліджень в системі сучасної професійної освіти присвячені наукові розробки С. Гончаренко, Г. Кловак, О. Яценко та ін. Важливі складові соціально-педагогічних досліджень обґрунтовано в наукових розвідках С. Архіпової, Г. Кравченко, Е. Панасенко та ін. Проблеми сфери соціальної роботи та соціально-педагогічної й соціально-виховної роботи стали предметом досліджень видатної вітчизняної вченої А. Капської.

На сьогодні *невирішеними* залишаються проблеми вивчення сутнісних характеристик соціально-педагогічного експерименту.

Методологія дослідження (або методика дослідження). Нині основним завданням соціально-педагогічного експерименту є розкриття об'єктивних закономірностей як соціально-педагогічної діяльності в її реальному. Серед різноманітних завдань соціально-педагогічного експерименту можна виділити такі: виявлення стану соціально-педагогічної роботи та її окремих сторін; розкриття причини тих або інших соціально-педагогічних явищ; перевірка ефективності практичних рекомендацій щодо змін у змісті, методах та організації соціально-педагогічної діяльності; випробування системи соціалізації, виховання й організації діяльності різних соціальних інституцій.

Мета статті (розділу) – проаналізувати специфіку проведення соціально-педагогічного експерименту.

Виклад основного матеріалу. У вітчизняній соціальній педагогіці та соціальній роботі накопичено досвід розробки проблеми соціально-педагогічного експерименту як одного з провідних методів дослідження. Сучасний період характеризується масштабністю пошуків щодо теорії, технології та організації соціально-педагогічного експерименту та розробки дослідницького інструментарію.

Для нашого дослідження необхідно зробити порівняльний аналіз педагогічного та соціально-педагогічного експерименту. Розглядаючи педагогічний експеримент, спираємося на дослідження вітчизняного вченого С. Гончаренка. Педагогічне дослідження С. Гончаренко розуміє як процес і результат наукової діяльності, що спрямовані на одержання нових знань про закономірності процесу навчання, виховання і розвитку особистості, про структуру, теорію, методику і технологію організації навчально-виховного процесу, його зміст, принципи, організаційні методи і прийоми (Гончаренко, 2010: 23). Вченим розкрито певні вимоги щодо організації та проведення науково-педагогічного дослідження:

1. Дослідження має ґрунтуватися на точно встановлених фактах, які допускають можливість його емпіричної перевірки в момент дослідження.
2. Дослідження має спиратися на вже відомі філософські, соціологічні, психологічні чи педагогічні теорії, мати взаємозв'язок всіх елементів, процедур, методик даного дослідження.
3. Дослідження має відображати предмет дослідження в його

власній внутрішній логіці. 4. У дослідженні обов'язковим є застосування методів або системи методів, які б повністю відповідали внутрішній логіці явища чи процесу, що вивчається. Методами саме педагогічного дослідження називають способи вивчення педагогічних явищ. Цей факт підтверджено науковими розвідками О. Яценко (Яценко, 2016: 129–134). С. Гончаренко (Гончаренко, 2010) наголошує на потребі розділення всіх методів на три групи: вивчення педагогічного досвіду, методи теоретичного дослідження й математичні методи. Вчений вважає це обов'язковим для педагогічних експериментів. Вітчизняна вчена О. Яценко пропонує групувати методи в педагогічних експериментах на емпіричні й теоретичні (Яценко, 2016: 129–134). У своїх роботах О. Яценко поділяє також методи на емпіричні, експериментальні та теоретичні (Яценко, 2016: 129–134). Ще С. Гончаренко наголошував на широкому спектрі методів і виділяв методи емпіричного дослідження та методи теоретичного дослідження. Зазначаючи умовність такого поділу вчений акцентував увагу на важливій ролі в педагогічних дослідженнях порівняльно-історичного методу: генетичного, історичного і порівняльного (Гончаренко, 2010: 126).

З огляду наукової та навчально-методичної літератури можна побачити, що існує багато підходів щодо їх класифікації, але, як вірно зазначено О. Яценко, для рішення поставленої проблеми вони повинні бути обрані в оптимальному поєднанні (Яценко, 2016: 129–134). Оптимальність поєднання визначається специфікою теми дослідження й повинно відповідати його меті і завданням. Сукупність таких прийомів, способів дослідження, яка визначає порядок їх застосування та інтерпретації одержаних з їхньою допомогою результатів, на думку С. Гончаренко, створює методіку дослідження (Гончаренко, 2010). «Уміле визначення кожного структурного елемента методіки і їхні співвідношення – становлять мистецтво дослідження» (Гончаренко, 2010: 125).

Найбільш широко як в педагогічних, так й в соціально-педагогічних дослідженнях під час обробки емпіричного матеріалу застосовуються методи теоретичного аналізу і синтезу, абстрагування і конкретизації, індукції й дедукції, аналогії та моделювання та ін. Для нашого дослідження в процесі забезпечення фіксації, класифікації та узагальнення вихідного матеріалу, який безпосередньо пов'язаний як з педагогічною, так й з соціально-педагогічною практикою і на основі якого в подальшому й буде створена педагогічна та соціально-педагогічна теорія,

використовують емпіричні методи. До цієї групи відносять вивчення літератури, педагогічної документації та результатів освітньої та виховної діяльності, педагогічне спостереження, класифікацію та систематизацію фактів, експертну оцінку, вивчення результатів діяльності конкретних осіб та ін. (Гончаренко, 2010: 125–141). Погоджуємося з твердженням О. Яценко, що найбільш складним та трудомістким, але, разом із тим, найбільш точним і корисним у пізнавальному плані видом дослідження є експеримент (Яценко, 2016: 129–134). В нашому дослідженні – це соціально-педагогічний експеримент. Наголошуючи на важливості проведення експерименту взагалі, О. Яценко зазначає, що рівень достовірності основних результатів і висновків наукового дослідження підвищується, якщо вони базуються на експериментальних даних (Яценко, 2016: 129–134). Ця теза співзвучна з нашим дослідженням. Сучасна соціальна педагогіка та соціальна робота спираються на цінний досвід і теоретичні знання в галузі експериментальних досліджень таких вітчизняних і зарубіжних вчених. Існують різні погляди на роль і значення експерименту в педагогічних дослідженнях. Важливим на нашу думку є те, що О. Яценко характеризує експеримент як дослідницьку діяльність з метою вивчення причинно-наслідкових зв'язків у педагогічних явищах, котра передбачає дослідне моделювання педагогічного явища та можливість впливу дослідника на педагогічне явище (Яценко, 2016: 129–134). Це твердження доводить також той факт, що соціально-педагогічне дослідження в соціальній педагогіці та соціальній роботі може моделювати соціально-педагогічні явища. Декілька визначень поняття експеримент і конкретизацію поняття педагогічний експеримент надає С. Гончаренко (Гончаренко, 2010). Так, вчений пропонує більш розгорнуте тлумачення педагогічного експерименту: це загальнонауковий метод пізнання, який дає можливість одержати нові знання про причинно-наслідкові відношення між педагогічними факторами, умовами, процесами за рахунок маніпулювання однією або кількома дійсними (факторами) і реєстрації відповідних змін в поведінці об'єкта чи системи, які вивчаються, та більш узагальнене: це дослідна перевірка гіпотези. За умовами проведення педагогічні експерименти класифікують на природні та лабораторні. За цими ж умовами можна тлумачити й соціально-педагогічний експеримент (Гончаренко, 2010: 198). Природний експеримент проводиться в реальних для піддослідних умовах діяльності в яких створюється

або відтворюється явище, яке підлягає вивченню (Гончаренко, 2010). Спираючись на праці С. Гончаренка можемо стверджувати, що шляхом ізолювання соціально-педагогічного явища, яке вивчається, до такого ступеня, який дає змогу найповніше дослідити дію активного фактору соціально-педагогічного впливу здійснюється лабораторний експеримент. До речі, доволі рідкісний варіант в соціально-педагогічній практиці (Гончаренко, 2010). На фоні деяких його переваг, таких як можливість маніпулювати з незалежними явищами та ізолювати деякі педагогічні та соціально-педагогічні явища, щоб вони найчіткіше виявилися, такий вид експерименту має і свої недоліки: штучність та умови його проведення не дають змоги переносити отримані результати до освітнього та виховного процесу без додаткової їх перевірки у природних експериментах, що для соціальної педагогіки є важливою складовою (Гончаренко, 2010).

Спираючись на наукові розвідки О. Яценко, можна стверджувати, що для того, щоб соціально-педагогічний та педагогічний експерименти надали максимально оптимальні результати, фахівці радять дотримуватися певних правил (Яценко, 2016: 129–134). 1. Це всебічна характеристика системи, в якій проводиться експеримент. 2. Одночасна загальна оціночна фіксація змін на всіх основних підструктурах особистості, а також оцінка не тільки досягнутих результатів, а й витрат часу та зусиль на їх досягнення. 3. Ретельне планування, організація та регулювання експерименту, а також оперативний облік отриманих результатів. 4. Висновки ж експерименту, на думку фахівців, повинні максимально можливою мірою конкретизуватися з точки зору характеристики умов, при яких можливо отримати оптимальний результат. Не зважаючи на складність та трудомісткість експерименту, в науці і практиці без нього обійтися не можливо. Але, найбільш доказові результати можна отримати тільки в ретельно продуманому, вірно організованому і проведеному експерименті як педагогічному, так й соціально-педагогічному (Яценко, 2016: 130). Ефективність соціально-педагогічного експерименту залежить від уміння чітко сформулювати його завдання (Яценко, 2016: 129–134). Метою соціально-педагогічного експерименту, що проводився нами, було виявлення можливостей застосування соціально-педагогічних знань під час викладання дисципліни (освітнього компоненту) «Основи

соціально-педагогічних досліджень». Первинним етапом у структурі експерименту є формулювання гіпотези (якогось наукового передбачення) (Яценко, 2016: 129–134).

Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій надає наступне визначення гіпотези: «наукове передбачення, що висувається для пояснення досліджуваного явища, його суті, структури, зв'язків, рушійних сил і т. ін.» (Крупський & Михалевич, 2010: 8). У нашому дослідженні висувається гіпотеза про те, що організоване соціально-педагогічне дослідження важливе для майбутніх соціальних працівників. Особливо широко в соціально-педагогічних дослідженнях застосовуються констатувальний (під час проведення якого встановлюється реальний стан процесу) та формувальний (коли відбувається цілеспрямована зміна методів, форм і змісту освіти з метою більш ефективного впливу на розвиток особистості або освітнього колективу) соціально-педагогічні експерименти. В основі – обов'язковий освітній компонент «Основи соціально-педагогічних досліджень» (з'ясовано нами). Для отримання кращих результатів соціально-педагогічних досліджень вітчизняні науковці радять констатувальний експеримент проводити в два етапи: 1. Камерний, або лабораторний соціально-педагогічний експеримент. Він відрізняється невеликим обсягом і статистичною вибіркою і служить для перевірки ідей і моделі як освітнього, так й виховного процесу. 2. Масовий соціально-педагогічний експеримент. Він проводиться після коректування концепції, гіпотези і моделі освітнього або виховного процесу після проведення камерного етапу експерименту. Ці складові нами запроваджені згідно досліджень С. Гончаренка (Гончаренко, 2010: 200).

На першому етапі констатувального експерименту – камерному, ми ставили на меті з'ясувати стан і рівень сформованості певної властивості, або параметра, що вивчається: нами було визначено відношення майбутніх випускників ЗВО спеціальності 231 «Соціальна робота» до проведення соціально-педагогічних досліджень. Для цього ми провели анкетування серед студентів 3 курсу перед початком вивчення дисципліни та після цього. Участь на цьому етапі експерименту брали 12 студентів Навчально-наукового інституту психології та соціальної роботи Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка у 2023-2024 н.р. Отримані відповіді свідчать про те, що, ставлення студентів під час тривалого вивчення дисципліни, а також до

важливості наявності знань щодо проведення соціально-педагогічного експерименту у власних кваліфікаційних дослідженнях у здобувачів вищої освіти спеціальності 231 «Соціальна робота» змінилося. Так, до початку вивчення цього освітнього компоненту у переліку знань, умінь та навичок, які повинен мати майбутній соціальний працівник для успішної роботи з клієнтами, відповідь щодо необхідності знань з соціальної педагогіки та соціальної роботи була в 10 опитаних, після закінчення вивчення освітнього компоненту (дисципліни) «Основи соціально-педагогічних досліджень» наявність цих знань вже усвідомлювали 12 студентів. Стосовно якостей, які повинні бути притаманні успішній роботі в соціальній сфері були в анкетах у 11 опитаних, після вивчення дисципліни ця кількість зросла до 12. Відповіді на третє питання показали, що нестачу знань з соціальної роботи та соціальної педагогіки для ефективної діяльності в соціальній сфері після вивчення дисципліни відчули всі 12 студентів, у порівнянні з 11 до початку вивчення цього освітнього компоненту. Ці результати на початковому етапі підтвердили нашу гіпотезу, після чого ми почали другий етап констатувального експерименту – масовий.

Для подолання цих недоліків з метою формування більш ефективної моделі соціальної роботи у майбутніх соціальних працівників було запропоновано організацію проведення експериментального соціально-педагогічного дослідження згідно власних тем курсових робіт в процесі викладання дисципліни «Основи соціально-педагогічних досліджень». У цьому полягав другий етап дослідження – формувальний експеримент. Мета формувального етапу експерименту полягає в тому, щоб довести, завдяки впливу яких активних факторів можна досягти потрібних результатів у соціально-педагогічній роботі. Визначено на основі наукових праць С. Гончаренка (Гончаренко, 2010: 200). Такими активними факторами повинні стати виділені нами соціально-педагогічні умови, створення яких, під час викладання дисципліни «Основи соціально-педагогічних досліджень» у майбутніх фахівців соціальної сфери спеціальності 231 «Соціальна робота» повинно сприяти формуванню в них професійних якостей. На цьому етапі експерименту впродовж одного семестру брали участь 6 студентів, які входили у 2 експериментальні групи, та 6 студентів які входили до 2 контрольних груп.

З метою формування професійних якостей експеримент проводився у виділених нами наступних соціально-педагогічних

умовах: застосування у процесі фахової підготовки майбутніх соціальних працівників сучасних технологій навчання з метою розвитку мотивації створення ефективнішої діяльності в процесі написання курсової роботи; цілеспрямована підготовка викладачів кафедри, котрі б під час керівництва написанням курсових робіт студентами з курсу особистим прикладом сприяли формуванню ефективній науково-дослідній діяльності студентів; оптимізація змісту курсу дисципліни «Основи соціально-педагогічних досліджень» з метою створення умов для самовдосконалення студентів – майбутніх соціальних працівників спеціальності 231 «Соціальна робота».

Можемо стверджувати, що у проведеному експерименті з'ясовано роль науково-дослідної діяльності студентів у створених соціально-педагогічних умовах для формування у майбутніх фахівців соціальної сфери професійних якостей. Для порівняння кількісних і якісних відмінностей експериментальних і контрольних груп проводився порівняльний експеримент. В умовах, коли спеціальні соціально-педагогічні зміни організовуються в експериментальних групах, і не здійснюються в контрольних, з'являється можливість порівняти одержані результати. У нашому випадку цей соціально-педагогічний експеримент полягав у порівнянні результатів ефективності створених соціально-педагогічних умов у процесі професійної підготовки майбутніх соціальних працівників спеціальності 231 «Соціальна робота» з метою формування у них якостей до написання курсових робіт як кваліфікаційних досліджень. Результати проведеного соціально-педагогічного експерименту якісно підтвердили гіпотезу, а застосування математичних методів дозволили зробити й кількісний аналіз.

Досліджуючи сутність соціально-педагогічного експерименту, маємо звернути увагу на ряд важливих складових.

На думку Е. Панасенко, педагогічний експеримент взагалі, його природа, методика та роль у дослідженні явищ і процесів соціалізації, виховання, навчання та розвитку учнів доводить, що соціально-педагогічний педагогічний експеримент, зокрема, займає провідне місце серед інших методів наукового дослідження лише в тому випадку, якщо методика й техніка обробки отриманих фактів, його методологія й логіка будуть відповідати вимогам до сучасних експериментальних досліджень. У силу своєї специфіки соціально-педагогічний експеримент не може все це запозичити із

психології, та ін. й тим більше з методології природничо-наукового експерименту (Панасенко, 2011: 209–215). Маємо констатувати, що зміст педагогічного експерименту відрізняється від соціально-педагогічного наступними положеннями. 1. Соціально-педагогічний експеримент будується на тому, що об'єкт, відтворений у його структурі, існує в суспільстві. Педагогічний експеримент передбачає побудову об'єкту всередині його структури, після чого він стає предметом вивчення. 2. Соціально-педагогічний експеримент заснований на вивченні процесів соціалізації та пов'язаних з ними явищами, що виділені часто всередині даного предмету. Педагогічний експеримент є полі-дисциплінарним і комплексним, адже передбачає або одночасне використання декількох процесів. 3. Соціально-педагогічний експеримент є засобом організації та технології дослідницького пошуку. Педагогічний експеримент включає елементи проектування. 4. Соціально-педагогічний експеримент спирається на соціальну педагогіку та соціальну роботу. Ефективність педагогічного експерименту визначається з точки зору реалізації проектної ідеї та аналізу результатів. 5. Соціально-педагогічний експеримент забезпечує дослідницьку діяльність усередині одного з соціальних інститутів. Педагогічний експеримент разом з науково-дослідною функцією забезпечує організацію та зв'язок науковців, педагогів, учнів та їхніх батьків.

У нашому дослідженні маємо звернути увагу на значні зрушення в розробці теоретичних засад, технології та методики організації соціально-педагогічного експерименту. Соціально-педагогічний експеримент – це своєрідно (відповідно до завдань дослідження) сконструйований і здійснений соціально-педагогічний процес, що включає принципово нові його елементи й поставлений таким чином, що дає можливість глибше бачити зв'язки між різними його сторонами й точно враховувати результати внесених змін. Сутність соціально-педагогічного експерименту вчені характеризують трьома основними рисами: навмисне внесення до соціально-педагогічного процесу принципово важливих змін відповідно до завдань дослідження; організація соціально-педагогічного процесу, що дозволяє бачити зв'язки між досліджуваними явищами, без порушення його цілісного характеру; глибокий якісний аналіз і більш точний кількісний вимір як уведених у педагогічний процес нових або видозмінених компонентів, так і результатів усього процесу (Панасенко, 2011:

210). Соціально-педагогічний експеримент, його природа, методика та роль у дослідженні явищ і процесів виховання, навчання та розвитку учнів характеризується тією особливістю гносеологічного характеру, що він є способом перетворення предмета думки на об'єкт дійсності, поставлений в умови, найбільш сприятливі для його об'єктивного руху і всебічного вивчення (Панасенко, 2011: 210). Головним завданням соціально-педагогічного експерименту є розкриття об'єктивних закономірностей як соціально-педагогічної діяльності в її реальному. Серед різноманітних завдань соціально-педагогічного експерименту Е. Панасенко виділяє: 1. Виявити стан соціально-педагогічної роботи та її окремих сторін. 2. Розкрити причини тих або інших соціально-педагогічних явищ як позитивного, так і негативного порядку й визначити вагу кожної з них. 3. Перевірити ефективність практичних рекомендацій щодо змін у змісті, методах та організації соціально-педагогічної діяльності, розроблених теоретичним шляхом (гіпотез) із застосуванням традиційних засобів соціально-педагогічної роботи. 4. Випробувати систему соціалізації, виховання й організації життя школи, інших соціальних інституцій, розроблені як моделі соціально-педагогічної діяльності із застосуванням новітніх комп'ютерних засобів (Панасенко, 2011: 209–215).

Соціально-педагогічний експеримент це складна єдність соціально-педагогічного пізнання та управління. З одного боку, експеримент є джерелом отримання фактів, а з іншого – елементом соціально-педагогічного перетворення.

Сутність соціально-педагогічного експерименту полягає в тому, що він ставить явище, яке вивчається, у певні соціально-педагогічні умови, створює навмисно організовані ситуації. Чим більш досконалі ці зміни умов, тим більше з'являється фактів, на основі яких встановлюється залежність між експериментальними діями та їхніми об'єктивними результатами. Експеримент дозволяє здійснювати цілеспрямовану зміну процесу або соціалізації або виховного (Кловак, 2003). Це дозволяє вивчати ті або інші сторони розвитку особистості (або групи випробовуваних) під впливом соціально-педагогічних чинників у спеціально створеному соціально-виховному середовищі. Соціально-педагогічний експеримент виступає як організація життя та діяльності учнів, підпорядкована науково-пізнавальним та практично-виховним цілям. Успіх педагогічного експерименту, на думку науковця, залежить від розуміння дослідником сутності теоретичного та емпіричного

пізнання, його педагогічної майстерності та вміння володіти системою пізнавальних процедур (Панасенко, 2011: 209–215).

Соціально-педагогічний експеримент широко розповсюджений у практиці сучасних соціально-педагогічних досліджень. Це науково поставлений досвід соціалізації й виховання, що дає можливість спостереження досліджуваних соціально-педагогічних явищ в умовах, що контролюються.

Недоліки соціально-педагогічного експерименту

Однак, експеримент виявляється корисним не завжди й має деякі обмеження в практиці застосування. По-перше, соціально-педагогічний експеримент застосовується як з пізнавальними, так й з практичними цілями. По-друге, він може застосовуватися для підтвердження не всієї теорії, а лише її окремих положень. По-третє, соціально-педагогічний експеримент необхідно застосовувати тоді, коли в дослідника дійсно є сумніви щодо правильності висунутої гіпотези, коли реально існує вибір, альтернатива (Панасенко, 2011: 209–215). Соціально-педагогічний експеримент не може слугувати єдиним та універсальним методом одержання достовірного знання, оскільки цей процес не обов'язково пов'язаний зі спостереженням або експериментом. Соціально-педагогічний експеримент повинен бути частиною процесу пізнання соціально-педагогічних явищ, установлення закономірностей, які перевіряються. Його метою є одержання нових знань. Хоча знання можуть бути отримані й у соціально-педагогічній практиці, однак це не є її метою. Практика спрямована на розв'язання конкретних завдань, пов'язаних з соціалізацією, адаптацією та вихованням дітей та молоді. Однак такої наукової теорії соціально-педагогічного експерименту поки ще немає в соціальній педагогіці. У ній відбувається «пристосування» експерименту до бажаної гіпотези (Панасенко, 2011: 209–215). Соціально-педагогічний експеримент як метод дослідження, що використовується з метою з'ясування ефективності використання окремих методів, засобів, форм, видів соціалізації та виховання (Панасенко, 2011: 209–215; Кловак, 2002) свідчить, що терміни «педагогічний експеримент» та «соціально-педагогічний експеримент» як синоніми, ідентично розкриваючи їхню сутність. Під експериментом розуміємо метод, що дозволяє розкласти цілісні соціально-педагогічні явища на їх складові елементи, змінювати (варіювати) умови, у яких ці елементи функціонують, простежувати розвиток окремих сторін і зв'язків,

більш-менш точно фіксувати отримані результати (Панасенко, 2011: 214). Метод соціально-педагогічного експерименту, в соціально-педагогічних дослідженнях застосовується після збору емпіричних даних за допомогою методів опитування та спостереження. Мета соціально-педагогічного експерименту полягає у виявленні взаємозв'язку між досліджуваними явищами.

Розглянемо *сутнісні характеристики соціально-педагогічного експерименту*. Соціально-педагогічний експеримент відрізняє від інших наукових методів, є наступні: експеримент завжди спрямований на виявлення закономірних зв'язків; в експерименті розкривається залежність явища, що вивчається, або процесу від відомих контрольованих соціально-педагогічних умов; виявлення закономірних зв'язків досягається шляхом активного втручання експериментатора в досліджуваний процес; дослідник змінює соціально-педагогічні явища, що цікавлять його, багаторазово їх повторює, ізолює від сторонніх впливів; – цілеспрямований вплив науковця на досліджуваний процес здійснюється за допомогою техніки, яка в експерименті використовується для створення, варіювання та контролю експериментальних умов, а також для вимірювання, реєстрації та фіксації явищ, що досліджуються; експеримент має структуру побудови (формулювання гіпотези, її верифікація, що включає власне експеримент, вимірювання результатів, аналіз і синтез отриманих фактів) (Панасенко, 2011: 209–215). Основною функцією соціально-педагогічного експерименту вважаємо перевірку гіпотез про зв'язки між окремими елементами соціально-педагогічної системи впливу та результатами, тобто відкриття причинних зв'язків і функціональних залежностей. Тобто, соціально-педагогічний, науковий експеримент передбачає: активне втручання дослідника в точно визначені соціально-педагогічні структури; максимальне знання і контроль за всіма умовами даної ситуації; виключення або нейтралізація всіх побічних, незапланованих впливів; активну маніпуляцію з окремими елементами ситуації. Визначимо вимоги до соціально-педагогічного експерименту: точний опис умов експерименту; цілеспрямоване створення певних спонукальних стимул-реакцій у даній ситуації; спостереження за результатами поведінки, що були викликані цими стимул-реакціями або супроводжують їх (Панасенко, 2011: 209–215). Заслуговує на окрему увагу теза про те, як розвиток соціальної роботи та соціальної педагогіки вимагають

від соціально-педагогічного експерименту, з одного боку, багатоплановості, а з іншого, – цілісного аналізу об'єктів дослідження, системно-структурного аналізу чинників, що взаємодіють у ньому (Кловак, 2003). Отже, соціально-педагогічний експеримент повинен базуватися на значному комплексі методів, що реалізують науковий пошук (спостереження, бесіди, анкетування, опитування, вивчення документації, соціометричні методики тощо). Цей арсенал методів дозволить досліднику зібрати увесь необхідний фактичний матеріал, та здійснити перехід від звичайного спостереження до глибокого пізнання сутності соціально-педагогічних явищ, формулювання практичних рекомендацій для соціальних інституцій.

Об'єктом соціально-педагогічного експерименту може бути: діяльність соціального педагога в певних умовах і напрямках; діяльність учня в усьому розмаїтті її видів та особливостей соціалізації та адаптації; особистість учня, його ставлення до соціальної, виховної системи, соціально-педагогічних дій; колектив учнів, його структура, спрямованість, колективна діяльність; вплив на особистість з боку родини, школи, позашкільних установ та ін.

Специфіка соціально-педагогічного експерименту при дослідженні соціально-педагогічних явищ: 1. Створення соціально-педагогічних умов, у яких об'єкт дослідження отримує оптимальні можливості для прояву своєї специфіки за параметрами, що відповідають задуму експерименту. 2. Соціально-педагогічний експеримент дозволяє вивчати ті або інші явища, керувати соціально-педагогічною діяльністю. Експериментальна модель може бути зразком для соціально-педагогічної практики. 3. Соціально-педагогічний експеримент можна повторювати, відтворювати як з даною групою або даною особою через певний проміжок часу, так і з іншими випробовуваними в інших соціально-педагогічних умовах. 4. Соціально-педагогічний експеримент через можливість повторення набуває доказовості та надає об'єктивну достовірність здобутим фактам. Одноразовий соціально-педагогічний експеримент не може претендувати на визнання отриманих результатів як типових. Для цього слід повторити його в різних обставинах і з різним складом учасників (Панасенко, 2011: 209–215). Таким чином, специфіка соціально-педагогічного експерименту полягає у створенні спеціальних експериментальних ситуацій для формування заданої якості, у моделюванні соціально-педагогічної діяльності як зразка для соціально-педагогічної

практики, у повторенні експерименту в різних умовах, в апробації результатів експерименту в масовій соціально-педагогічній практиці. У контексті нашого дослідження слід проаналізувати необхідність наукової гіпотези та продуманого плану, що обмежується внесенням у досвід тих або інших змін без спроби виявити закономірності соціально-педагогічної роботи (Панасенко, 2011: 209–215). Відтак, пізнавальну сторону соціально-педагогічного експерименту знижують такі фактори, як використання соціально-педагогічного експерименту переважно для вивчення методів, прийомів, форм соціально-педагогічної роботи; нетривалість і неповторюваність соціально-педагогічних експериментів; обмеженість експерименту нагромадженням фактів. У соціальній педагогіці та соціальній роботі не всі проблеми доступні для експериментування. Наприклад, проблему змісту освіти на її різних щаблях (заклади загальної середньої освіти, професійно-технічна школа, заклади вищої освіти) неможливо досліджувати за допомогою експериментального методу.

Висновки. 1. Основна роль соціально-педагогічного експерименту полягає у встановленні об'єктивно існуючих зв'язків між явищами, тенденцій розвитку соціально-педагогічного процесу. 2. Вимоги до соціально-педагогічного експерименту: точний опис умов експерименту; цілеспрямоване створення певних спонукальних стимул-реакцій у даній ситуації; спостереження за результатами поведінки, що були викликані цими стимул-реакціями або супроводжують їх. 3. Соціально-педагогічний експеримент можна повторювати, відтворювати як з даною групою або даною особою через певний проміжок часу, так і з іншими випробовуваними в інших соціально-педагогічних умовах. 4. Сутність соціально-педагогічного експерименту полягає в тому, що він ставить явище, яке вивчається, у певні соціально-педагогічні умови, створює навмисно організовані ситуації. 5. Специфіка соціально-педагогічного експерименту полягає у створенні спеціальних експериментальних ситуацій для формування заданої якості, у моделюванні соціально-педагогічної діяльності як зразка для соціально-педагогічної практики, у повторенні експерименту в різних умовах. 6. В умовах, коли спеціальні соціально-педагогічні зміни організуються в експериментальних групах, і не здійснюються в контрольних, з'являється можливість порівняти одержані результати.

Перспективами подальших наукових розвідок вважаємо вивчення моделювання соціально-педагогічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Гончаренко С.У. Педагогічні дослідження: Методологічні поради молодим науковцям. Київ–Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2010. 308 с.
2. Кловак Г.Т. Методика підготовки і захист дипломних робіт: навчально-методичний посібник. Київ: Науковий світ, 2002. 84 с.
3. Кловак Г.Т. Основи педагогічних досліджень: навчальний посібник для вищих педагогічних навчальних закладів. Чернігів: Чернігівський державний центр науково-технічної і економічної інформації, 2003. 260 с. С. 119–129.
4. Кравченко Г. Завдання та форми організації науково-методичної роботи в сучасній школі. *Збірник наукових праць Полтавського державного педагогічного університету ім. В.Г. Короленка*. Вип. 2(23). Полтава, 2002. С. 22–25. (Серія «Педагогічні науки»).
5. Крупський Я.В., Михалевич В.М. Тлумачний словник з інформаційно-педагогічних технологій: словник. Вінниця: ВНТУ. 2010. 72 с.
6. Панасенко Е.А. Експеримент у системі методів наукового дослідження в історико-педагогічній думці радянської доби. *Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць*. Полтава, 2011. С. 209–215.
7. Яценко О.М. Етапи та методика проведення педагогічного експерименту з метою формування лідерських якостей майбутніх менеджерів. *Журнал науковий огляд*. № 1 (22), 2016. С. 129–134.

References

1. Honcharenko, S.U. (2010). Pedagogichni doslidzhennia: [Pedagogical studies]: Metodolohichni porady molodym naukovtsiam. [Methodological advice to young scientists]. Kyiv-Vinnytsia: TOV firma «Planer» [in Ukrainian].
2. Klovak, H.T. (2002). Metodyka pidhotovky i zakhyst dyplomnykh robit: [Methods of preparation and defense of theses]: navchalno-metodychnyi posibnyk. [educational and methodological manual]. Kyiv: Naukovyi svit [in Ukrainian].
3. Klovak, H.T. (2003). Osnovy pedahohichnykh doslidzhen: [Basics of pedagogical research]: navchalnyi posibnyk dlia vyshchyykh pedahohichnykh navchalnykh zakladiv. [study guide for higher pedagogical educational institutions]. Chernihiv: Chernihivskiy derzhavnyi tseentr naukovotekhnichnoi i ekonomichnoi informatsii [in Ukrainian].
4. Kravchenko, H. (2002). Zavdannia ta formy orhanizatsii naukovo-metodychnoi roboty v suchasni shkoli. [Tasks and forms of organization of scientific and methodical work in a modern school]. *Zbirnyk naukovykh prats Poltavskoho derzhavnogo pedahohichnogo universytetu im. V.H. Korolenka. – Collection of scientific works of the Poltava V.G. Korolenko State Pedagogical University*. Vyp. 2(23). Poltava, pp. 22–25. (Serii «Pedagogichni nauky») [in Ukrainian].
5. Krupskiy, Ya.V., Mykhalevych, V.M. (2010). Tlumachnyi slovnyk z informatsiino-pedahohichnykh tekhnolohii: [Explanatory dictionary of